21/04/2022

Η θέση της γυναίκας στα αναστάσιμα έθιμα

/ Γνώμες

Η στενή σύνδεση του Πάσχα με την άνοιξη έχει βαθύτατο συμβολικό χαρακτήρα, ο οποίος έχει τις ρίζες του στους προχριστιανικούς πολιτισμούς. Οι Αιγύπτιοι γιόρταζαν την εαρινή ισημερία, τη στιγμή δηλαδή του χρόνου που η μέρα αρχίζει να γίνεται μεγαλύτερη από τη νύχτα, τότε που το φως έχει νικήσει οριστικά το σκοτάδι.

Η γιορτή αυτή που λεγόταν Πεσάχ, υιοθετήθηκε από τους Εβραίους σε ανάμνηση της Εξόδου τους από την Αίγυπτο και πέρασε στους Χριστιανούς, ταυτισμένη με τον σταυρικό θάνατο του Ιησού κατά το ιουδαϊκό Πάσχα.

Δεν είναι δύσκολο κανείς να διακρίνει την ανθρώπινη επιθυμία να ταυτιστεί, η αναγέννηση της γης με την άρση του τελεσίδικου του θανάτου και την ένταξη του ανθρώπου σε μία αέναη ανακύκληση μεταξύ ζωής και θανάτου. Μπορεί η γη να είναι εκείνη που δέχεται στην αγκαλιά της τους κεκοιμημένους, κατά την άνοιξη όμως, η ίδια γη φαίνεται να γίνεται η μήτρα μιας νέας ζωής, καθώς οι νεαροί βλαστοί έρχονται στο φως και όλη η πλάση δέχεται την αναγέννηση.

Σε αντίθεση με τα δρώμενα του δωδεκαημέρου και της Αποκριάς που έχουν ως πρωταγωνιστές τους άντρες, ο εθιμικός κύκλος της Άνοιξης ανήκει σχεδόν αποκλειστικά στις γυναίκες. Αιτία δεν είναι μόνον ταύτιση της γονιμότητας της γης με την γυναικεία γονιμότητα. Είναι και πως τα έθιμα της περιόδου αυτής έχουν άμεση σχέση με τις δικές τους καθημερινές ενασχολήσεις.

Ιδιαίτερα στα έθιμα που σχετίζονται με τα δρώμενα της Μεγάλης Εβδομάδος και της Ανάστασης, ξ κεντρική μορφή της Παναγίας, ως μητέρας που θρηνεί τον μονογενή της Υιό, ευαισθητοποιεί αυτονόητα τη μητρική ευαισθησία κάθε γυναίκας.

Οι γυναίκες πρωταγωνιστούν στα ψυχοσάββατα, στις επισκέψεις στα νεκροταφεία, στις τελετουργίες των Λαζαρίνων, στο μοιρολόι της Παναγιάς, στο στολισμό του Επιταφίου, καθώς και σε ορισμένα αγροτικά παιδικά δρώμενα νεκρανάστασης, όπως ο Κραντωνέλος της Μυκόνου, το Φουσκωδέντρι της Στυμφαλίας ο Λειδινός της Αίγινας, ο Κάνναβος του Πόντου, ο Ζαφείρης της Ηπείρου.

Η περίοδος των Παθών ξεκινάει με ένα από τα πιο διαδεδομένα έθιμα στην Ελληνική ύπαιθρο, τις Λαζαρίνες. Το όνομά τους συνδέεται με το Σάββατο του Λαζάρου, η σχέση του όμως με το βιβλικό γεγονός δεν είναι ισχυρή. Πρόκειται για έναν αγερμό (για τους αρχαίους Έλληνες πρόκειται για έρανο, για συγκέντρωση χρημάτων για τους θεούς, ενώ στη λαογραφία είναι η επίσκεψη σε σπίτια σε ημέρες εορτών για να τραγουδήσουν κάλαντα και να δοθούν ευχές) στον οποίον πρωταγωνιστούν έφηβες κοπέλες.

Ο αγερμός εδώ είναι μέρος μιας πολύ σημαντικής τελετουργίας που η προετοιμασία της αρχίζει μέρες ή και εβδομάδες νωρίτερα, και που η συμμετοχή

σε αυτήν απαιτεί πολλές προϋποθέσεις και ικανότητες. Κάτω από την καθοδήγηση μιας παλιάς και εμπειρίες Λαζαρίνας σε χώρο και σε συνθήκες λειτουργικής απομόνωσης και συντροφικότητας, οι κοπέλες, που όλες πλησιάζουν ή βρίσκονται σε ηλικία γάμου, «μυούνται», σκούνται δηλαδή, όχι μόνο στην εκμάθηση των ειδικών τραγουδιών και χορών που απαιτεί το έθιμο αλλά και στις απαραίτητες για τον μελλοντικό ρόλο τους οικιακές δουλειές.

Μπορούμε ίσως να μιλήσουμε για μία τελετουργία διάβασης κοσμικού, θρησκευτικού και κοινωνικού χαρακτήρα, που οδηγεί τα νέα κορίτσια από την παιδική στην ώριμη ηλικία και τον γάμο, που προκρίνει τη συμμετοχή τους στη συλλογική ταυτότητα της κοινότητας.

Κατάλληλα ετοιμασμένες οι μυημένες, με τις ειδικές κατά την ηλικία φορεσιές, πραγματοποιούν ομαδικά τις ιερές πομπές τους με καθορισμένη αυστηρή εθιμοτυπία. Συσχετίζοντας την ιερότητα τους με εκείνη της επίσημης λατρείας, ξεκινούν τον αγιασμό τους από τον χώρο της εκκλησίας και το σπίτι του παπά για να πάρουν την ευλογία που -πουκαι αυτήν συχνά τη δίνει η κόρη του παπά- γυρνούν το χωριό λέγοντας τα αρμόζοντα τραγούδια κατά την ιεραρχία της κοινότητας αλλά και της κάθε οικογένειας ξεχωριστά και καταλήγουν ξανά στην εκκλησία που χορεύουν τραγουδώντας τελετουργικά.

Τα τραγούδια τους δεν έχουν καμία σχέση με το θρησκευτικό γεγονός της γιορτής. Όπως και το σύνολο της τελετουργίας, είναι απαλλαγμένο από τον πρόδηλο συμβολισμό της νεκρανάστασης. Αντίθετα, είναι εμφανής ο μυητικός, γονιμικός και κοινωνικός χαρακτήρας του εθίμου, με επίκεντρο τις μέλλουσες νύφες που, τόσο σε επίπεδο εικόνας, εξιδανικευμένες με τις στολές και τη δράση τους, όσο και σε επίπεδο λόγου με τα ανοιξιάτικα, ερωτικά, εγκωμιαστικά τραγούδια τους, μεταδίδουν τη γονιμότητα τους σε όλη την κοινότητα, κάνοντας ταυτόχρονα μία από τις λίγες επίσημες εμφανίσεις τους στο δημόσιο χώρο των γαμήλιων επιλογών.

Η θρησκειολογία, οι λαογράφοι αλλά και οι κοινωνιολόγοι εντοπίζουν στα έθιμα αυτά θρησκευτικό, κοινωνικό αλλά και ψυχολογικό υπόβαθρο. Η γυναίκα αναλαμβάνει να προσεγγίσει εντονότερα το μυστήριο της ζωής και του θανάτου, καθώς η φύση την έχει τοποθετήσει πρωταγωνίστρια στον κύκλο της ζωής. Παράλληλα, οι τελετές αυτές ενισχύουν τους κοινωνικούς δεσμούς ιδιαίτερα μεταξύ των γυναικών, μεταφέροντας συνήθως δοξασίες και συναισθήματα από γενιά σε γενιά. Τέλος, τα αναστάσιμα αυτά έθιμα έχουν και έναν επιπλέον διδακτικό σκοπό: την μύηση των μικρών κοριτσιών στο γυναικείο ρόλο της

«κηδεύτρας», την εξοικείωσή τους με το αποτρόπαιο έργο της φροντίδας του νεκρού.

Η εικόνα των κοριτσιών που στολίζουν τον Επιτάφιο έχει πανάρχαιες ρίζες. Το καθαρά γυναικείο αυτό έθιμο συντελείται μέσα στο ναό χωρίς να έχει καμία σχέση με το εκκλησιαστικό τυπικό. Όταν ο ναός έχει αδειάσει από τους άντρες, λαϊκούς και κληρικούς, οι νεότερες ετοιμάζουν το ξόδι ενώ οι ηλικιωμένες τραγουδούν το μοιρολόι της Παναγιάς για να υμνήσουν τον νεκρό Χριστό αλλά και να συμπαρασταθούν στην Παναγία ως γυναίκα προς γυναίκα και ως μάνα προς μάνα που δοκιμάζεται από την οριακή εμπειρία του θανάτου του παιδιού της.

Όλες μαζί, την ώρα της περιφοράς του Επιταφίου, θα ενώσουν τη φωνή τους με τη φωνή της Παναγίας και θα μοιραστούν τον πόθο της για το μεγάλο ξαναντάμωμα:

«Ανάστα Ζωοδότα,

η σε τεκούσα μήτηρ

δακρυρροούσα λέγει».

«Σπεύσον εξαναστήναι

Την λύπην λύβν Λόγε

της Σε αγνώς τεκούσης».

Πηγή: pemptousia.gr (Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού)